

УДК [811.111'366'367.622+811.133.1'366'367.622](045)

MORPHOLOGICAL REALIZATION OF THE NUMBER CATEGORY OF NOUNS IN ENGLISH AND FRENCH LANGUAGES**МОРФОЛОГІЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ КАТЕГОРІЇ ЧИСЛА ІМЕННИКІВ В АНГЛІЙСЬКІЙ І ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВАХ**

Laukhina I.S. / Лаухіна І.С.

с.р.с, associate prof. / к.п.н., доцент

orcid.org/0000-0003-1698-3155

PavloTychyna Uman State Pedagogical University. Sadova 2, 20300

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Садова 2, 20300

Анотація. У статті розглянуто граматичні засоби морфологічної реалізації категорії числа іменників в англійській і французькій мовах. Проблема вираження категорії числа в порівнюваних мовах є актуальною, оскільки ця граматична категорія є універсальною для багатьох мов, зокрема й неспоріднених, тому робить певний внесок у теорію й методологію сучасної контрастивної лінгвістики й перекладознавства. Виявлено, що в обох мовах існують аналітичні й синтетичні засоби вираження категорії числа (уживання артиклів, афіксів, присвійних, неозначених і вказівних займенників, значення збірності іменників). З'ясовано роль англійських і французьких артиклів у вираженні категорії числа, встановлено, що її структура формується в системі артиклів за допомогою опозицій: множинність / немножинність, одиничність / неоднорічність. Розглянуто функцію закінчення в утворенні граматичних форм числа в обох мовах, з'ясовано, що показником множини є флексія -s, але реалізовується цей показник неоднаково. Виявлено в порівнюваних мовах кілька груп іменників, які не змінюють своєї форми в множині, а також відсутність категорії числа в незлічуваних речовинних і абстрактних іменників. Проаналізовано специфіку вживання присвійних займенників та неозначених англійських займенників some, any у формуванні граматичних форм числа. Встановлено значення поняття збірності в розвитку категорії числа, з'ясовано спільне та відмінне в оформленні числа збірних іменників в англійській і французькій мовах. Уточнено різновиди лексичного значення збірних іменників (об'єднувальна збірність і роздільна збірність), а також їхні можливі трансформації в обох мовах та особливості вираження їх категорії числа. Розглянуто специфіку вживання іменників, які позначають парні предмети та їхні модифікації в обох мовах. Виокремлено випадки омонімії іменників, зумовлені оформленням граматичними засобами категорії числа. Зроблено висновок про те, що мовне вираження категорії числа в англійській та французькій мовах відрізняється, але є збіги за низкою ознак, зокрема у використанні синтетичних і аналітичних мовних засобів.

Ключові слова. Категорія числа, одинина і множина, означений і неозначений артикль, партитивний артикль, присвійні займенники, збірні іменники.

Постановка проблеми. Категорія числа є важливою характеристикою іменника в англійській та французькій мовах, вона виражає кількісні відношення, які існують в реальній дійсності, відображені у свідомості мовця, та мають морфологічне вираження у відповідних мовних формах. У різних мовах категорія числа реалізується неоднаково, а тому значний науковий інтерес представляє порівняльний аналіз способів і засобів вираження її граматичних форм. З огляду на це проблема вивчення специфіки морфологічної реалізації категорії числа англійських і французьких іменників є **актуальною**, оскільки результати дослідження розвивають і доповнюють теоретичні надбання сучасного порівняльного мовознавства.

Аналіз останніх джерел і публікацій свідчить, що проблема морфологічного вираження категорії числа іменника висвітлена в роботах І. Алексеевої, О. Балабан, Ш. Баллі, О. Безпояско, Д. Дамурета, Т. Мороз, Е. Пішона, М. Попович, Г. Скляніченко.

Мета статті – з'ясувати особливості морфологічного вираження категорії числа іменників англійської і французької мов.

Виклад основного матеріалу. В англійській і французькій мовах існують аналітичні та синтетичні засоби вираження категорії числа. До них належать додавання афіксів, уживання артиклів, присвійних, неозначених і вказівних займенників, поняття збірності іменників.

У сучасній французькій мові категорія числа виражається за допомогою морфологічних і синтаксичних ознак [5]. Однина не має особливих засобів вираження, а диференціація значень множини передається в мовленні за допомогою артикля: однина / множина (*le, la, un, une / les, des*) [4]. В англійській мові чергування форм артикля *the / a (an)* також може виражати категорію числа, наприклад, означений артикль *the* вживається перед іменниками в однині і множині, а неозначений артикль *a (an)* означає «один із багатьох, якийсь, будь-який» і протиставляється *the* щодо виділення або невиділення предмета [2]. Але ця опозиція стосується лише однини, а в множині відбувається інакше. Так, у висловленнях «*Children came in*» та «*The children came in*» неозначений артикль не сумісний з множиною іменників, а виділення чи невиділення кількох предметів з усієї множини позначається лише артиклем *the*. Це поширюється на іменники, що позначають речовини, дії та властивості: *water* означає будь-яку воду, а *the water* – певну порцію води. Відповідно показником множини злічуваних іменників є закінчення *-s*, а однини – неозначений артикль *a (an)*, однак ці показники не стосуються тих незлічуваних іменників, які не мають граматичних форм обох чисел і не можуть бути віднесені до однини чи множини.

У французькій мові до аналітичних засобів вираження категорії числа відносяться присвійні займенники, які мають форми однини й множини, жіночого й чоловічого роду: *mon, ma, mes; ton, ta, tes; son, sa, ses; notre, nos; votre, vos; leur, leurs*. Присвійні форми вживаються з іменником у препозиції й узгоджуються з ним у числі й роді. В усному мовленні саме за допомогою присвійних займенників можна визначити число іменника: «*Mais Marguerite, craignant peut-être que sa coiffure en désordre ne laisse paraître ses éléments d'emprunt, déclare qu'elle ne le retirera que plus tard; un chapeau cabriolet à brides ne l'empêchera pas d'appuyer sa nuque au dossier*» [12, с. 22]. В англійській мові присвійні займенники (*my, your, his, her, its, our, their*), навпаки, не вказують на число іменників, бо не мають форми множини й не узгоджуються з іменником у числі: «*Hypatia sprang to her feet and, with a very unusual gesture, covered her face, thrusting her fingers into her hair*» [13, с. 12].

У французькій мові існує дві проблеми морфологічного вираження числа:

1. Зміна форми іменника на кшталт *un canal – des canaux*, коли використовується не зовнішня флексія, як, наприклад, в українській мові (канал – канал-и), а різні основи, одна з яких уживається тільки в множині (*canaux*), а

друга в інших формах і словах такого типу (*canalization, canaliser*). Таку зміну можна віднести до внутрішньої флексії. При значній фонетичній відмінності вона наближається до суплетивізму.

2. Звук [z] (у *liaison*) Ж. Дамурет і Е. Пішон розглядають як суфікс або префікс, а Ш. Баллі вважав його інфіксом, який з'являється між детермінативом та іменником: *des - [z] – anneées* [7], [10]. Іменник в усному мовленні за числом не змінюється, і звук [z] з'являється тільки в стійких синтагмах. Але [z] у *liaison* є здебільшого факультативним, але потенційним знаком множини. Через особливості французької ритмомелодики цей звук приєднується більше до наступного слова, іменника чи прикметника, отже, розглядається як знак числа, що виникає в іменній групі загалом: «*Les émotions véritables sont si communicatives, que pendant un moment ces deux personnes se regardèrent en silence*» [8, с. 111].

Найбільш поширеним способом вираження множини у французькому писемному мовленні є аглютинація: додавання закінчення *-s* (*x*) до форми однини (*un cahier – des cahiers, un drapeau – des drapeaux*). Існують такі способи, як внутрішня флексія: *un travail – des travaux*.

Аналітичний спосіб використовується за допомогою службових слів (*un nez – des nez, un fils – des fils, une voix – des voix*): «*Si j'avais vécu chez elles; mais rien que d'entendre leurs voix, de les savoir là, de les voir aller, sortir, comme quand je les avais chez moi ça m'eût fait cabrioler le cœur*» [8, с. 181]. Множина англійських іменників утворюється за допомогою закінчення *-s*. Іменники, які закінчуються в однині на *s, ss, x, sh, ch*, утворюють множину шляхом додавання закінчення *-es* до форми однини; іменники із закінченням на *-u* з попереднім приголосним утворюють множину шляхом додавання закінчення *-es*, де *-u* змінюється на *i*: *city – cities*.

В англійській і французькій мовах є група іменників, які не змінюють своєї форми в множині:

1) деякі назви тварин, птахів, риб: *sheep, deer, swine, snipe, dace, mackerel, le choucas, le freux, le courlis, pa prdris, le tamias*;

2) незмінні іменники на позначення кількості в позиції після числівника: *two dozen, three hundred; cinq mille hommes, deux cent*. За відсутності вказівки на кількість англійська форма множини оформлюється суфіксом *-s*: *they went in couples; dozens of boxes*. У французькій мові такого явища немає: *mille hommes*, але можна вжити слово *millier* у множині замість *mille*: *des milliers d'hommes*;

3) іменники на позначення міри, грошових одиниць (незмінна форма вживається в тому разі, коли за нею слідує назва більш дрібної одиниці): *two pound ten (shillings); deux mètres quatre centimètres*.

Особливістю французької мови є вживання партитивного артикля – поєднання прийменника *de* з певним артиклем. Він виражається формами *du, de la*, не має англійського аналога й зіставляється з родовим відмінком в українській мові. З його допомогою назви живих й неживих предметів, власні назви, абстрактні й збірні можуть переходити до розряду іменників. Структура категорії числа в системі форм артикля виражається за допомогою двох опозицій: множинність / немножинність, одиничність / неединичність.

Незлічуваність, виражена за допомогою артикля *du*, – це граматичне значення, яке реалізується незалежно від значення іменника. Партитивний артикль може вживатися перед незлічуваними іменниками, які мають форму одиничності, множинності й незлічуваності. Злічувані іменники зазвичай уживаються в однині або множині, а незлічувані (речовинні) здебільшого вживаються з партитивним артиклем як показником незлічуваності (абстрактні, власні, одиничні поняття) [6].

В англійській мові для позначення неозначеної (невеликої) кількості предметів або речовин уживаються неозначені займенники *some* або *any*. Займенник *some* вживається у стверджувальних реченнях перед злічуваними іменниками в множині й перед незлічуваними іменниками й означає «декілька», «деякі»: «*Once upon a time there were some mice that were going to bell a cat*» [9, с. 18].

Неозначений займенник *any* частіше вживається в питальних і заперечних реченнях зі значенням «які-небудь», «якісь»: «*I was asked, originally by the Chief Constable of the country (for I've lived a long time in the country, though onle recently in the village), to look into the whole business; the depositions and reports of the inquest and so on. And there simply isn't any question about it*» [14, с. 220]. Якщо *any* вживається з часткою *not*, то займенник має значення «ніякі». Трапляються випадки вживання *any* у стверджувальних реченнях після сполучника *if* у значенні «будь-який», наприклад: «*Emma was like any other mistress; and the charm of novelty, gradually slipping away like a garment, laid bare the eternal monotony of passion, whose forms and phrases are for ever the same*» [11, с. 12].

Важливу роль у розвитку категорії числа має збірність, оскільки вона є елементом протиставлення одиничності / множинності. Спочатку ця форма не мала морфологічного оформлення, пізніше для вираження збірності став уживатися спеціальний суфікс, який означав або власне збірність (в іменниках середнього роду), або роздільну множинність (в іменниках чоловічого і середнього роду). Значення множинності й збірності проявляються в системі відмінювання, де морфологічно виражається категорії числа й роду [4].

У французькій мові одиничність і збірність часто виражаються протиставленням однини і множини того самого слова, в англійській мові це значення виражається так само або за допомогою окремих слів, уживанням артикля: *un pauvre – les pauvres, the poor – a poor man, un pois – les pois, a pea – pea, une framboise – les framboises, a raspberry – raspberries*.

В англійській мові збірна множинність представлена лексично, наприклад: *family, a bunch of flowers*, але іменник уживається у формі однини. Зауважимо, що іноді дієслово вказує на кількість предметів чи осіб у цій множині: *The family are at the table*. За необхідності такі іменники можуть набувати форми множини: *bunches, families, peoples*.

Щодо збірних іменників питання про категорію числа не обмежується її морфологічним вираженням, оскільки число тісно пов'язане з формальним узгодженням присудка з підметом, вираженим іменником. У значенні збірних іменників може превалювати або об'єднання окремих одиниць в одне ціле, або

наявність окремих одиниць, які розуміються як одне ціле. Перший тип називається іменниками об'єднувальної збірності, другий – іменниками роздільної збірності [3].

До першого типу належить частина збірних іменників, які мають форму тільки однини; присудок узгоджується з ними завжди у формі однини: *humanity, mankind; jewelry*. До другого типу відноситься інша частина збірних іменників, які мають тільки форму однини: *cattle, poultry, vermin; clergy, gentry, parsonry, yeomanry, cavalry, infantry, militia*, але присудок при цих іменниках має здебільшого форму множини: *The poultry are in the yard*. До третього типу належать збірні іменники, які можуть мати як значення об'єднувальної збірності, так і значення роздільної збірності залежно від того, чи розглядається таке ціле як монолітна сукупність або як множина індивідів.

До окремої підгрупи іменників входять ті, які мають значення і одиничності, і збірності: *fish, duck*. Позначаючи одиничні предмети, ці іменники можуть уживатися у формах однини і множини. Коли вони позначають збірне поняття, виступають тільки у формі однини, яка не протиставляється множині: *a duck – two ducks*, але *to shoot duck*.

Особливе місце займають іменники, які позначають об'єднання двох предметів. Деякі лінгвісти розглядають їх як варіант збірної множини: *pair, couple, both, either, neither*: «**Both** were fearless, **both** self-possessed and independent; and **both** types of a civilization that in the seventeenth century would have been called heroic, but in the ninrteens, simply «reckless» [1, с. 241].

Іменники, які позначають предмети, що складаються з двох з'єднаних або нероздільних частин на кшталт *trousers, jeans, shorts, glasses, scissors*, оформлюються суфіксом множини.

Особливістю англійської мови є такі іменники, які мають суфікс множини зі значенням одиничності. Це назви хвороб – *measles, mumps, rickets, shingles* та ін.; наук – *linguistics, mathematics, statistics* та ін.; ігор – *billiards, dominoes* та ін.; географічні назви – *Athens, Brussels, Wales* та ін. Після таких іменників у функції підмета дієслово вживається в однині. Відповідно до точки зору І. Алексеевої, відмінність між одниною і множиною полягає в тому, чи число «один» включається до неозначеної кількості предметів цього роду, чи ні. Наприклад, слово «*horse*» може позначати весь рід, а може позначати окремо взятий живий об'єкт, але ця відмінність виявляється в певному контексті. Однак між еквівалентними висловлюваннями є певна відмінність: з одного боку, вони позначають той самий клас предметів, а з іншого боку, цей клас може розглядатися як певний тип або сукупність предметів зі спільними ознаками. Відповідно клас як тип може бути представлений як одниною, так і множиною, а сукупність – тільки множиною.

Отже, в однині й множині слово як одиниця мови представляє певний клас предметів, а число позначає відмінність між цим класом загалом та його одиничними представниками. Певний клас розглядається як представлений у будь-якому окремому, що відноситься до нього, одиничному предметі, якщо іменник уживається в однині; натомість у множині розуміється як різні одиничні предмети. Таким чином, однина іменників слугує для позначення

будь-якого одиничного предмета, а множина – для позначення будь-якої кількості одиничних предметів певного класу [1].

Не всі іменники можна розглядати з позицій процесу генералізації в мові. Наприклад, парні іменники (*les yeux – eyes, scissors – ciseaux, eye-glasses – lunettes*), уживаючись у множині, позначають певну кількість предметів, однак варто враховувати контекст: у деяких ситуаціях можуть виражати неозначену кількість.

У нечисленних випадках оформлення іменника однією чи множиною веде до семантичних змін, коли слова, які виражають певне значення і мають, наприклад, форму однини, у формі множини виражають інше значення, наприклад, омоніми *custom – customs* (1) – «звичай» – «звичаї»; *customs* (2) – «митні збори» [6, с. 120]. Такі слова-омоніми трапляються і в однині: *iron* (1) – *irons* – «праска» – «праски» / *iron* (2) – «залізо». Ідентичний приклад у французькій мові: *le fer à repasser – les fers à repasser / le fer*. У першому разі форма однини протиставлена множині, а в другому слово представлене в розряді *singularia tantum* і відповідно виражає інше значення.

Отже, категорія числа в англійській і французькій мовах може виражатися за допомогою аналітичних і синтаксичних засобів: артиклів, присвійних, означальних і вказівних займенників, закінчень і суфіксів, зміни основи слова, за допомогою поняття збірності. У французькій мові артикль (означений, неозначений, партитивний) є основним аналітичним засобом вираження числа, в англійській мові цю роль виконують означений і неозначений артиклі, а також неозначені займенники *some, any*. До аналітичних засобів вираження категорії числа в англійській і французькій мовах відносяться присвійні займенники. Множина англійських іменників утворюється за допомогою закінчення *-s*. Важливу роль у розвитку категорії числа має збірність, оскільки вона є елементом протиставлення одиничність / множинність. Оформлення числом збірних іменників свідчить про відмінність між французькою й англійською мовами. В англійській мові збірна множинність уживається у формі однини, у французькій мові одиничність і збірність виражаються протиставленням однини і множини того самого слова.

Список використаних джерел

1. Алексеева І. О. Курс теоретичної граматики сучасної англійської мови. Вінниця: Нова книга, 2007. 328 с.
2. Балабан О. О. Категорія кількості як когнітивно-семантична універсалія у споріднених мовах (англійська, французька, українська, російська). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2019. № 43. Том 1. С. 130–134.
3. Безпояско О. К., Городенська К. Г., Русанівський В. М. Граматика української мови. Морфологія: Підручник. К.: Либідь, 1993. 336 с.
4. Мороз Т. Ю. Морфологічна категорія числа іменників: погляди дослідників. *Лінгвістичні дослідження: зб. наук. праць / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди*. Харків, 2016. Вип. 42. С. 52–57. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_lingv_2016_42_10

5. Скляніченко Г. Іменники pluralia tantum в англійській та українській мовах. *Наукові записки КДПУ імені Володимира Винниченка*. Вип. 136. Серія: філологічні науки. Кіровоград, 2015. С. 306–311. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/83099651.pdf>
6. Попович М. М. Теоретична грамати́ка французької мови. Морфологія: навчальний посібник. Чернівці: Букрек, 2010. 288 с.
7. Bally Ch. *Linguistique generale et linguistique française*. 3-e ed. Beme: A. Francke S. A., 1950. 440 p.
8. Bernanos G. *Journal d'un cure de campagne*. P.: Presse Pocket, 2002. 320 p.
9. Chamson A. *Le chiffre de nos jours*. P.: Livre de poche, 1954. 510 p.
10. Damourette J. et Pichon E. *La grammaire en tant que mode d'exploration de l'inconscient*. Paris: ENS, 1928. 257 p.
11. Guide A. *Les caves de Vatican*. P.: Folio classique, 2001. 536 p.
12. Hugo V. *Les chansons des rues et des bois*. P.: Gamier-flammarion, 1966. 316 p.
13. Maupassant G. *Les nouvelles*. ALBIANA, 2007. 158 p.
14. Maurois A. *Nouvelles*. P.: Nouvelle Revue Française. 1928. 250 p.

Summary. *The article examines the grammatical means of morphological realization of the category of the number of nouns in English and French. The problem of the expression of the category of number in the compared languages is relevant, since this grammatical category is universal for many languages, including unrelated ones, therefore it makes a certain contribution to the theory and methodology of modern contrastive linguistics and translation studies. It was found that in both languages there are analytical and synthetic means of expressing the category of number (use of articles, affixes, possessive, indefinite and demonstrative pronouns, the collective meaning of nouns). The role of English and French articles in expressing the category of number is clarified, it is established that its structure is formed in the system of articles with the help of oppositions: multiplicity / non-multiplicity, singularity / non-singularity. The function of the ending in the formation of grammatical forms of number in both languages was considered, it was found that the plural indicator is the inflection -s, but this indicator is implemented differently. Several groups of nouns that do not change their form in the plural, as well as the absence of a number category in uncountable substantive and abstract nouns, were found in the compared languages. The specifics of the use of possessive pronouns and indefinite English pronouns some, any in the formation of grammatical forms of number are analyzed. The meaning of the concept of collectiveness in the development of the category of number is established, the common and different in the design of the number of collective nouns in English and French are clarified. Varieties of the lexical meaning of collective nouns (unifying collective and separate collective), as well as their possible transformations in both languages and peculiarities of expression of their category of number are clarified. The specifics of the use of nouns denoting paired objects and their modifications in both languages are considered. The cases of homonymy of nouns due to the grammatical means of the number category have been singled out. It was concluded that the language expression of the number category in English and French differs, but there are overlaps in a number of features, in particular, in the use of synthetic and analytical language means.*

Keywords. *Number category, singular and plural, definite and indefinite articles, partitive article, possessive pronouns, collective nouns.*